

1

יב פְּנֵיָם: וּמִצַּחֲקָ שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לְאִמְרָ אַחֲרַי בְּלִילִי הַיְתָה-לִּי עֲדָנָה וְאֲדָנִי יי זָקֵן: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָהָם לְמַה זֶה צָחֲקָה שָׂרָה לְאִמְרָ הָאֵף אֲמַנְם

פְּנֵיָם: יב. וְחִיִּיכָת שָׂרָה בְּמַעְהָא לְמִימְרָ קְתָר דְּסִיבִית קְתָי לִי עוֹלִימָה, וְרַבּוּנִי סִיב: יג. וַאֲמַר יי: לְאִבְרָהָם, לְמָא דָּנָן חִיִּיכָת שָׂרָה לְמִימְרָ הַקְּרִישָׁא.

(יב) בקרבה, מסתכלת במעיה ואמרה: אפשר הקרבים הללו רש"י טעונין ולד, השדים הללו צעמקו מושכין חלב, תנחומא⁴⁶. עדנה, צחצוח בשר, ולשון משנה⁴⁷: משיר את השער ומערך את הכשר. דבר אחר לשון עידן זמן⁴⁸, וסת נדות. (יג) האף אמנם, הגם אמת אלד. ואני זקנתי, שנה הכתוב מפני השלום⁴⁹, שהרי היא אמרה: ואדני זקן.

דס"ג (יב) בקרבה, כלבה. היתה לי עדנה, יהיה לי עדי⁴⁴. (יג) האף אמנם, האם באמת אלד. 4 ושרשו 'עדה' ולא 'עדן', וענינו תאר יופי הנעורים ולא רוך ועדינות.

רשב"ם (יב) עדנה. יתעדן הכשר ויתפשטו הקמטין. (יג) ויאמר ה'. המלאך. גדול שבהם. ואני זקנתי. שאמרה אחרי בלותי וגוי' (פסוק יב).

ח כתב רש"י שפרסה נדה, אלא חשבה אולי מקרה הוא (סם). 46 שופטים יח. 47 מנחות פו, א. 48 כד"ר: וזמן. 49 כ"מ פז, א. כ"ר מח, יח.

רמב"ן ויקראו ימיו כי הם שלו, כלשון את מספר ימיך אמלא (שמות כג), אבל כאשר יזקין ויחיה ימים רבים מרוב בני האדם בדורו יקרא בא בימים, מפני שהוא כבא בארץ אחרת נוסע מעיר ובא אל עיר מיום אל יום. חדל להיות לשרה אורח כנשים. הוא הזמן להריון, כי אחרי הפסק האורח מחמת זקנה לא תהריגה. (יג) ואני זקנתי, הוא פירוש אחרי בלותי. ודבריו אמת⁵⁵, אך מפני השלום לא רצה לגלות מה שאמרה ואדוני זקן, כי היה ראוי שיאמר ואני ואדוני זקנים, כי שרה בשניהם תצחק.

(יב) היתה לי. כמו תהיה לי⁷. עדנה. כמו עדן וענג, וכן ויתעדנו רב"ע (נחמי' ט כה). והטעם אחר שבלותי וזקנתי, איך תתחדש לי עדן ועונג הנוער, ועוד כי אדוני זקן. וטעם בקרבה בנפשה⁸, והשם גלה סודה למלאך. (יג) ואני זקנתי. פירושו אחרי בלותי. והמלאך אמר אמת⁹, ומ"ם 7 עבר במקום עתיד. 8 שלא נראה על שפתים. 9 לא שיה מפני השלום (רש"י בעקבות חז"ל) אלא פירש את המושג בלותי.

והשיב את שבוך, אף כאן טעם מלת אשוב - אשיב. 55 כלומר "ואני זקנתי" הוא פירושו של "אחרי בלותי", ודבריו של ה' אמת. וכוון רבינו לחלוק על רש"י, שכתב שיה הכתוב וכי ולפי הרמב"ן אין כאן שנוי. כי אמרה אחרי בלותי וכי.

חזקוני כעת חיה, המלאכים יודעים שהם חיים לעולם לפיכך אמרו: כעת חיה, פי' לשנה האחרת כעת הזאת שנהיה חיים וקיימים אשוב אליך, אבל אלישע בן מות היה³², לא היה יודע אם יחיה לשנה הבאה, לפיכך³³ לא אמר שוב אשוב: רק כעת חיה (מ"ב ד טז). כעת חיה, פירש"י: מדלא קרינא כעת חיה. פי' הכ"ף מ"כעת חיה" אינה נקודה בשו"א, דאי בשו"א משמע כעת חית השדה³⁴. והוא אחריו, תרגום ירושלמי: וישמעאל הוה קאים מן בתרוהי. פי' אחר המלאך, כדי שלא תתייחד שרה עם המלאכים שסבורה היתה בני אדם הם.

בימים, מנהג הכתוב לומר הלשון הזה לאדם שגברה וכבדה עליו רד"ק הזקנה, ואומר עליו שהוא נכנס בימים הידועים שהם דרך כל הארץ והם ימי פרידת הנפש מהגוף. ארח כנשים, המנהג שהוא לשאר הנשים עד שיבואו לימי זקנה והוא הנדות. ואמר בזה הלשון דרך כבוד, וכן אמרה רחל, כי דרך נשים לי (להלן לא לה) ובימי הזקנה מפני היובש יפסיק הדם ואי אפשר שתתעבר כי העובר יהיה מדם הוסת וזוון ממנו ואם אין דם אין ולד. ואמרו רבותי¹⁹ ז"ל¹⁹ אשה שדמיה מרובין בניה מרובין והיתה משפחה אחת ידועה באותם הדורות שהיו קורין לה משפחת דורקטי שלא היה להם לא דם נדה ולא דם בתולים לפיכך היו קורין לה דורקטי, ר"ל דור קטוע²⁰ שלא היו להם בנים מפני שלא היה להם דמים.

(יא) ואברהם ושרה זקנים, ממשמע שנאמר ואברהם ושרה זקנים, מה ת"ל לקמן: ואברהם זקן בא בימים (להלן כד א), אלא מלמד שהחזירו הקב"ה לנערותו וצריך לכתוב פעם שנייה: ואברהם זקן, בראשית רבה³⁵. זקנים באים בימים, מתחלת הספר עד כאן לא תמצא זקנה כתובה בשום אדם עד שבא אברהם³⁶ לפני הקב"ה ואמר: רבנונו של עולם אדם ובנו נכנסין למקום אחד ואין אדם יודע את מי יכבד ומתוך שאתה מעטרו בזקנה אדם יודע למי יכבד. א"ל הקב"ה חייך דבר טוב תבעת, וממך הוא מתחיל. מתחלת הספר עד יצחק לא כתיב יסורין עד שבא יצחק ותבע יסורין, אמר לפניו: רבון העולמים אדם מת בלא יסורין מדת הדין מתוחה כנגדו³⁷, ומתוך שאתה מביא עליו יסורין אין מדת הדין מתוחה כנגדו, א"ל הקב"ה: חייך, דבר טוב תבעת, וממך הוא מתחיל, ותכהין עיניו מראות (להלן כז א). יעקב תבע חולי, אמר: רבון העולמים אדם מת בלא חולי אינו מתיישב בין בניו³⁸, ומתוך שהוא חולה וחיה שנים או שלשה ימים הוא 32 כלומר "מעורת למות". 33 כשהבטיח לאשה השונמית: כעת חיה את חובקת בן. 34 כריב"א ובמנחת יהודה העתיקו לשון רבינו בשמו: ד"נקודת הכ"ף בשבא יהיה משמע נמי כעת חיה שרה כיון שאינו מבורר". 35 מ, יט. 36 שם סה, ד. 37 שאם היו לו יסורין היו ממרקין עוונותיו. 38 אינו יכול לצוות אותם ולסדר וליישב ענין ירושתו (מתנות כהונה).

(יב) ותצחק שרה בקרבה, כלבה צחקה ולעגה לדברי המלאך כי היא לא חשבה שהוא מלאך אלא נביא שבא לכשרה ולעגה לדבריו. לאמר, חשבה כלבה לאמר זה הענין, ואף על פי [כך]²¹ לא צחקה בפניה מפני הצניעות והמוסר אלא בקרבה ותמהה ואמרה: אחרי בלותי היתה לי עדנה, איך יתכן שתהיה לי עדנה עוד ואני בלה ועוד שאדני זקן, והעדנה היא עידון הכשר להיותו רך וטוב וישוב ללחותו ויתפשטו קמטי העור²². והמלאך ידע כי צחקה ויאמר לאברהם:

(יג) ויאמר ה', המלאך נקרא בשם אדניו וכן בדבר גרעון ויאמר 19 כתובות י, ב. 20 כתובות סם. 21 כ"י רצ"ל. בנ"י: ואע"פ שלא. 22 בספר השרשים (עדן) פירש: ערגה - תענוג.

(יב) ותצחק שרה. שחשבה שהיה דבר המלאך ברכת נביא ספורנו בלבד¹³, כענין אלישע, לא נבואה ושליחות האל יתברך, וחשבה שלא יושג זה בזקנים כברכת שום נביא, כי אמנם להשיב הבחורות אחר הזקנה הרי הוא כתחיית המתים, שלא תהיה זולתי במצות האל פרטית, או בתפלה משגת חן מאתו. ד, טו. השהו כ"ר מה, י. 13 רד"ק והשהו רמב"ן (טו) חזקוני ורי"א.

י אֵלֶּד וְאֲנִי זָקֵנְתִי: הַיְפֹלֵא מִיְהוָה דְּבַר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלַיךָ כְּעַת חַיָּה וְלִשְׁרָה

אוליד נאנא סיבית: יד. היתפסא מן קדם יי פתגמא. לזמן. אתויב לנתן. קעדן דאתון קיימין ולשרה

רס"ג (יד) היפלא, היעלם.

(יד) היפלא, כתרנומו: היתכסי, וכי שום דבר מופלא ומופרד רש"י ומכוסה ממני מלעשות כרצוני. למועד, לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול⁵⁰: למועד הזה בשנה האחרת (לעיל יז כא). 50 פי' כיום המילה, כי שם אתמול היינו זמן קדום, כמו: כי תמול אנחנו (איוב ה, ט) (רד"י דוד).

רשב"ם (יד) היפלא מהי, ששלחנו אליך דבר. וכן והי' המטיר על סדום גפרית ואש מאת ה' מן השמים (להלן יט כד), הראשון שבפסוק הוא גבריאל והשני שבפסוק הוא הק'. וכן הוא מפורש בספר הגדה¹³.

אמנם נוסף¹⁰ כמ"ם שלשם (לא ה)¹¹. ומפרשים אחרים אמרו, כי ר"אב"ע אל"ו ג' אנשים נביאים היו. ואם טען טוען והלא אברהם נביא היה, ואיך בא נביא אל נביא, רק אם היה גדול ממנו כנבואה כמשה ואהרן¹¹, ותשובתם שלא באו לאברהם רק לשרה. וכן אמרו איה שרה אשתך (ט), והשנים הלכו אל סדום. ואל תתמה על מלת כי משחיתים אנחנו (יט יג)¹², כי כן כתוב ומשה ואהרן עשו את כל המופתים (שמות יא י), והשם עשאו וסמכם אליהם, בעבור שנעשו על ידם¹³. והנה פי' ויאכלו (ח) כמשמעו¹⁴, ופי' ויאמר אדני אם נא מצאתי חן (ג) איננו קדש, רק הוא כמו רבותי, על כן פתוח הנ"ן, ולא נקמץ כמשפטו. ובספרים שהוא קמץ, יהיה פירושו נביא השם. וטעם בעיניך (ג) שדבר בתחלה עם הגדול שבהם, ואחר כך עם כולם. ומצאנו שנקרא הנביא מלאך בחגי¹⁵. וי"א כי אברהם בקש רשות מהשכינה¹⁶. וי"א שהוא מוקדם ומאוחר, וכן הוא וישא. וכבר נשא עיניו ועשה כך וכך, ואח"כ נראה אליו השם¹⁷, ואמר המכסה אני מאברהם (יז), גם זעקת סדום (כ). ואלו ההולכים הגיעו אל סדום, ואברהם עודנו עומד לפני ד' (כב). ועל כל פנים¹⁸ וד' אמר (יז) עם אברהם ידבר או עם המלאכים שיאמרו לו, רק ויאמר ד' זעקת סדום (כ) עם אברהם דבר¹⁹. ואברהם נגש ואמר האף תספה (כג), ונכנס פסוק ויפנו משם האנשים (כב) להודיע כי בעת שבאו אל סדום, אז אמר השם לאברהם זעקת סדום, וכן אמור לנער ויעבר לפניו ויעבור ואתה עמוד כיום (ש"א ט כז)²⁰. ואין לנו צורך לתיקון סופרים²¹. והעד שאמר באחרונה אל המקום אשר עמד שם את פני ד' (יט כז)²². והנכון בעיני תמצאנו רמוז בפרשת ואלה שמות²³.

רמב"ן (יד) היפלא מהי דבר. אם דבר נפלא ורחוק הוא שיהיה מאת ה' ככה⁵⁶, כלשון כי ממך הכל ומידך נתנו לך (דה"א כט, יד)⁵⁷.

ומה שאמרה: ואדוני זקן, לא גלה לו. וזה כשיטת הראב"ע הג"ל, אך הוא חולק גם על הראב"ע כזה שרמו נגד מה שאמרו רז"ל שהיה פה שינוי מפני השלום, ודעת רבינו שיש לכוון גם דבריהם וז"ל, כי היה ראוי שיאמר ואני ואדוני זקנים. 56 טרם רבינו לשון הכתוב והקדים מלת דבר והוסיף מלת יהיה (אברהם).

(יד) ומלת היפלא. היעלם²⁴, וכן עשה פלא (שמות טו יא)²⁵. 10 מעיקר אמן. 11 מן שלש. 11 * שמשו בא אל אהרן למסור לו דבר ה' כי היה גדול ממנו כנבואה. 12 כאילו הם העושים. 13 כשליחים נחשבו כשולחם. 14 לא שנראה שאכלו, אלא אכלו ממש כבני אדם נביאים. 15 ויאמר חגי מלאך ה' במלאכות ה' (חגי א, ג). 16 שאדני הוא קודש. 17 מקום ראה את המלאכים ואחר כך נראה אליו ה'. ראה רש"י לפסוק ג. 18 לכל הדעות. 19 לא ע"י המלאכים. 20 שגם הוא פסוק מוסגר המודיע על המצב. 21 ודלא כרש"י בפסוק כב. 22 כאן מפורש שאברהם עמד לפני ה'. 23 ג, טו. 24 ראה אונקלוס ורש"י. 25 נעלם מן המציאות ומן ההבנה.

חזקוני מיושב בין בניו, אל"ה הקב"ה: חייך דבר טוב תבעת וממך הוא מתחיל, ה"ה"ד: ויאמר ליוסף הנה אביך חולה (להלן מח א). נמצא אברהם חדש זקנה, שנאמר: ואברהם זקן. יצחק חדש יסורין, שנא': ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות, יעקב חדש חולי, כדכתיב: הנה אביך חולה. חדל להיות לשרה אורח כנשים, שאר נשים זקנות אין להם וסת נדות, וזאת היתה זקנה ופירסה נדה, כמו שפרש"י גבי: ויקח חמאה וחלב (פסוק ח).

אליו ה' כי אהיה עמך (שופטים ו טז). האף אמנם אלד, הגם רד"ק באמת יהיה זה הפלא שאלד ואני זקנת, ואף על פי שלא השיב באלה (המדות שהוא)²³ המלות או התיבות שאמרה היא הענין השיב שחשבה לאמר כי הכתוב שומר הטעמים ואינו שומר המלים²⁴, ולא חשש להשיב ואדני זקן כי הפלא הגדול יהיה בה כי הזקנה לא תלד אחר שנפסקו דמיה ויש זקנים שמולידים. (יד) היפלא, הדברים ההם יפלאו בעיני האנשים ונפלא ונכסה 23 התיבות שבמוסגר צ"ב, ובשאר כ"י ליתא. 24 וכן כתב הרד"ק להלן כד לט.

(יב) ותצחק שרה, כשבא תשרי אחר בשורת המלאכים וראתה בעצמה שלא נתעברה מיד נתייאשה מן הבשורה שלא היו לה רק ששה חדשים עד הפסח, ולא האמינה כמו אברהם, לפי שאברהם נאמר לו³⁹ מפי הקב"ה ולכן האמין, אבל שרה לא שמעה אלא מפי המלאכים והיא היתה סבורה שבני אדם הם, והיתה מסתכלת במעיה ואומרת: אפשר קרביים הללו טוענין ולד, מיד באותו פרק בתשרי: ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה (פסוק יג), למועד אשוב אליך (פסוק יד), פי' למועד אשר קבע המלאך זהו פסח הבא, אשוב אליך, כמו שאמר: כעת חיה ולשרה בן (פסוק יד). וכן עיקר הפי'. ושתי פעמים נתבשרה, דקים לן פסח היה כשבאו המלאכים כמו שפי' רש"י⁴⁰, ועוד מרכתיב לאלתר גבי לוט: ומצות אפה (להלן יט ג), ולתשרי שאחרי צחקה בקרבה, כדמוכח במסכת ראש השנה דבעי החם⁴¹: אימת קאי כדאמר למועד אשוב אליך, ומסיק דקאי בתשרי, ועוד ר' אליעזר ורבי יהושע דאמרי תרוייהו⁴² בראש השנה נפקדה שרה ורחל וחנה. בקרבה, כמשחבתה ולכה, לאמר, מהו לאמר, לפי פשוטו לאמר זה כמו שאר לאמר שבמקרא, כלומר צחקה ונתכוונה לאמר דבור זה לבריות כענין⁴³ ליצנות, ולכן הקפיד הפסוק עליה יותר מעל אברהם. אחרי בלותי, בתמיה, כלומר איך יוכל להיות שאחרי בלותי תהיה לי עדנה ובחרות, ועוד שאדוני זקן. וזהו השינוי שלא סיפר הקדוש ברוך הוא כל דבריה ולא רצה לומר שאמרה "ואדוני זקן". ואל תתמה מתיבת "היתה", שבהרבה מקומות במקרא מצינו משעבר לשון להבא ומשהבא לשון לשעבר. (יג) למה זה צחקה, אם תאמר למה לא הקפיד הקב"ה על אברהם כמו שהקפיד על שרה, שהרי כמו כן צחק אברהם כמו שנאמר בפרשה אחרונה שבפרשת לך לך⁴⁴, אלא משל⁴⁵ לאשה חכמה

(יד) היפלא מהי דבר. שהמלאך לא אמר זה על צד ברכה, אבל ספורנו דיבר כמבשר בשמו.

39 כן ע"פ כ"י, ובס"י: "שמע לוי" וכו'. 40 לעיל פסוק י. 41 י"א, א. 42 ר"ה שם. 43 בס"י: בענין. 44 לעיל יז, יז. 45 ע"י ח"ש קסא.

מאור עינים בראשית פרשת תולדות

4

ואלה תולדות יצחק בן אברהם כו' פירש רש"י יעקב ועשו האמורים בפרשה אברהם הוליד את יצחק פירש רש"י שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה וכו'.

הנה נודע מאמר רבותינו זכרונם לברכה (מכילתא משפטים פ"א) כל מקום שנאמר אלה פוסל את הראשונים ואלה מוסיף על הראשונים ו"ו מוסיף על ענין ראשון ולהבין איך יצדק זה בנדון דידן הלא מקודם בפרשה הקודמת כתיב ואלה תולדות ישמעאל כו' א"כ בכאן הוי ליה למימר אלה תולדות יצחק כו' לפסול את הראשונים גם להבין איך שייך זה בכל אדם כי קבלנו מפי סופרים ומפי ספרים שכל התורה מוכרחת להיות בכל אדם ובכל זמן.

אך דנודע כי האבות הן הן המרכבה וברא כרעה דאבוה לכן אנחנו נקראים בחינת רגלין מהמרכבה עליונה כמאמר שש מאות אלף רגלי והנה האב מזכה את בנו בני בחכמה בכח כו' וזאת גם כן נחלת עבדי ה' אנחנו עם סגולתו אשר נחלנו מאבותינו הקדושים והוא כי כתיב בתורתנו הקדושה (דברים ו, ה) ואהבת את ה' אלהיך ואיך אפשר זה הלא אין אנו משיגים אותו יתברך לכן הנחיל לנו אברהם אבינו עליו השלום מדת אהבה שנוכל לאהוב אותו יתברך וכו"כ (שם יג) את ה' אלהיך תירא ולא היה אפשר גם כן לכן הנחיל לנו יצחק אבינו עליו השלום מדת היראה וכן כתיב גם כן (דה"א כח, ט) דע את אלהי אביך ועבדהו וזהו הנחיל לנו יעקב אבינו עליו השלום שהוא סוד הדעת כנודע בספרי קבלה שנוכל לידע אותו יתברך אם נרצה והנה אמרו רבותינו זכרונם בשעת קבלת התורה חזר הקב"ה אל בני ישמעאל שיקבלו התורה אמרו מה כתיב בה אמר להם לא תנאף אמרו לו אי הכי לא בעינא כו' וכן אל בני עשו אמרו מה כתיב בה כו' לא תרצח ולא רצו גם כן נמצא בישמעאל היה בחינת ניאוף והוא סוד אהבה הנפולה כנודע בסוד השבירה שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן כדי שיהיה בחירת שחר ועונש כמבואר אצלנו כמה פעמים באריכות ועל כן מסיימת הפרשה הקודמת אצל בני ישמעאל על פני כל אחיו נפל כי אצלו הוא סוד אהבה הנפולה ולא כאלה חלק ה' עמו בני ישראל שיש לנו הדעת דע את אלהי אביך ועבדהו צריך שנעלה בחינת אהבה לאהבה העליונה כמבואר במקום אחר וכמו שאמר הבעל שם טוב נשמתו בגנזי מרומים ואיש אשר יקח את אחותו חסד הוא (ויקרא כ, יז) היינו אהבה הנפולה וצריך להעלותה כמבואר במקום אחר וכן בכל המדות וזהו ואלה הוי"ו שהוא סוד הדעת שעל ידה מעלה המדות ואז הוא מוסיף על ענין ראשון שמוסיף ומרחיב גבול הקדושה בהוצאת הניצוצות הקדושות מן הקליפה ומעלה אותן והנה יש אנשי רשע ושוטים שאומרים מה יעשה שהשיל"ת נתן לו אהבה רעה וזהו נקרא ליצני הדור שאומרים מאב"י מל"ך שהוא השיל"ת נתעברה שרה הגוף נקרא שרה כנודע ממדרש הנעלם דהיינו שמאת השיל"ת בא אהבה רעה לתוך הגוף כעובר בבטן המלאה ומה נעשה מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק כו' כי באותה שעה בבוא אליו אהבה רעה ח"ו צריך לירתע ולהודעזע מאוד מהשיל"ת וזהו צר קלסתר פניו של יצחק ואז דומה לאברהם רצה לומר הוא מתחיל לדמות אהבה זו לאהבה העליונה לאמר הלא זו נפלה מן אהבה העליונה בחינת אברהם והנה יעקב ועשו נמצאים בכל אדם כי כל אדם הוא מעורב טוב ורע והטוב נקרא יעקב והרע נקרא עשו וזהו מה שפירש רש"י ואלה תולדות כו' יעקב ועשו האמורים בפרשה דהיינו כשמפריש הטוב מן הרע ומעלה את הטוב כנ"ל והבין.

ואלה תולדות יצחק בן אברהם וגו' איתא במדרש (ב"ר סג) זה שאמור הכתוב גיל יגיל אבי צדיק כשנולד יצחק נתעורר שמחה בעולם שמים וארץ ומזלות היו שמחים שנאמר (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה וגו' ואין בריתי אלא יצחק שנאמר ואת בריתי אקים את יצחק והנה להבין הענין נקדים פסוקי פ' וירא ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן ויאמר ה' אל אברהם למה זה וגו' היפלא וגו' ותכחש שרה וגו' ולהבין הפסוקים הללו כי לכאורה יפלא מה זה ועל מה זה לא האמינה שרה על בשורת הזרע ומהו הענין שצחקה היתכן ששרה אמנו שהיתה נביאה ובעלת רוח הקודש כמו שאמר הכתוב (בראשית כא, יב) כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה ואמרו רבותינו זכרונם לברכה לרוח הקודש שבה ולמדו מזה שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות (שמ"ר א) ואיך לא תאמין היא על בשורות והבטחות המקום וגם מ"ש אחר כך ותכחש שרה וגו' לכחש נגדו יתברך שאמר למה זה צחקה שרה וגם להבין דברי רבותינו זכרונם לברכה שאמרו (ב"מ פז א) שינה הקב"ה מפני דרכי שלום לומר ואני זקנתי אף שהיא אמרה ואדני זקן ומה דרכי שלום הוא ומה היה מחלוקת והעדר השלום אם היה אברהם שומע (הדרכים) [הדברים] על אמתתן שאמרה עליו שהוא זקן.

אך סוד הענין הוא דכבר כתוב אצלנו במקום אחר על פסוק ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים (בראשית ב, ד) מתחלה עלה במחשבה לברוא העולם במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים הקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין והיוצא ממה שמבואר שם כי הוצרך להיות דווקא כך להיות עולה במחשבה לברוא במדת הדין ואח"כ לשתף עמו מדת הרחמים עבור כי בנין העולם היא על ידי חסד כמו שאמר הכתוב (תהלים פט, ג) עולם חסד יבנה וחסדו הגדול יתברך לא היו יכולים הנבראים לקבלו בלי דבר מה שיצמצם חסדו הגדול עד שיתגלה רק כפי מה שיוכלו לקבלו לכך נברא העולם על ידי ששיתף מדת הדין למדת הרחמים שמדת הדין מצמצם את הרחמים והחסד לעכבו מבלי שירד יותר מכה קבלת המקבלים שלא היה בנין העולם כלל מגודל הופעת החסד והיה מתבטל ממציותאם לא צימצום מדת הדין באופן ששיתוף מדת הדין במדת החסד הוא גם כן חסד מפני שהוא גם כן קיום העולם שלולא הדין לא היה פעול"ה חסד יוצא לפועל על ידי ביטול המציותאם שלא היה כח בנבראים לקבלו והוא היה המתקת הדין והתכללותו בחסד לצורך קיום העולם ולא היה שינוי רצון ח"ו אלא שהוצרך להיות כך ולכך כתיב בהבראם שהוא אותיות באברהם למפרע להורות על כוונה זו שבריאית העולם היה על ידי אור ישר ואור חוזר כמבואר שם שאברהם כסדר הוא בחינת אור הישר ומשא"כ למפרע הוא להורות על אור החוזר שאמר לעולמו די לצמצם את החסד הישר שלא יתפשט עד בלי די וכמו שבריאית עולם היה על ידי חסד וגבורה לכוונה הנ"ל כמו כן גם כל הנהגות הבורא ברוך הוא יתברך בעולם הוא כן שמקודם שבא איזה חסד בין בכלל בין בפרט אפילו לאדם אחד צריך להיות תחלה צמצום הבא מצד